

معرفی زندگی و برخی از آثار جابر بن حیان

جابر بن حیان نوری در دل تاریکی

شاید شنیده باشید که می گویند نور در دل تاریکی می درخشد و به همین خاطر بسیاری از بزرگان و دانشمندان در دوره هایی بسیار تاریک از تاریخ به دنیا آمده و رشد کرده اند. حیان با نام کامل ابوموسی جابر بن حیان یکی از افرادی است که می تواند این ادعا را ثابت کند. هر چند که از زمان تولد او تاریخ دقیقی در دست نیست اما می گویند او در دوران حکومت اموی در شهر طوس به دنیا آمد. پدرش داروساز بود و یکی از مخالفان سرسخت حکومت اموی و این است که در نوجوانی حیان دستگیر و کشته شد. میراث پدر برای او دست نوشته هایی بود که دری به روی حیان نوجوان برای ورود به راه علم و دانش بازگردند. راهی که او تا پایان عمر از مسیرش خارج نشد و به خاطر گام برداشتن در آن هجرت هم کرد. نخستین شهری که حیان برای مهاجرت انتخاب کرد، شهر کوفه بود. شهری که در آن زمان به نوعی مرکز درس و بحث به حساب می آمد. او در این شهر علوم بسیاری را آموخت اما بیشتر شهرت او به خاطر علم کیمیاگری است، علمی که در گذشته طرفداران زیادی داشت و به نوعی محل تولد دانش شیمی به حساب می آید. حیان در این علم تبحر بسیاری داشت و رساله ها و کتاب هایی که در این حوزه از او به یادگار مانده بود، توانست تغییری بزرگ در دیدگاه کیمیاگران اهل اروپا ایجاد کند. به همین خاطر اروپائیان او را پدر علمی شیمی خواندند. برخی از لوازم آزمایشگاهی و همچنین ابداع روش هایی مانند تقطیر نیز از کتب او به علم شیمی وارد شده است. او نخستین کسی است که گوگرد یا اسید سولفوریک را از تکلیس زاج سبز و حل گازهایی به دست آمده در آب، کشف کرد و نام آن را «زینت الزاج» نامید. کشف مواد شیمیایی بسیاری مانند نیتریک اسید، سیتریک اسید (جوهر لیمو)، هیدروکلریک اسید، تیزاب (از جمله اندک موادی است که طلا را در خود حل می کند)، استیک اسید (جوهر سرکه) و معرفی کردن فرآیندهای تقطیر و تبلور که هر دوی آن ها به عنوان پایه های اصلی شیمی امروزی به شمار می آیند، در شمار برخی از یافته های جابر بن حیان است. با این وجود او مانند بسیاری از سرآمدان تاریخ تنها در یک حوزه متخصص نبود و بسیاری از کارشناسان از او به عنوان حکیم، نویسنده، ریاضی دانی بزرگ و فیلسوفی ارزشمند یاد می کنند که آثار فاخری را از خود برای آیندگان به جا گذاشته است. این اظهار نظر در خصوص او تنها در مقالات شرق شناسان ثبت نشده

است که مورخین اروپایی نیز او را یکی از چهره های علمی قرون وسطی می دانند. اگر این هم نباشد این حقیقت را نمی توان کتمان کرد که جابر بن حیان یکی از دانشمندان بزرگ دوره طلایی اسلامی است. دوره ای که با حضور افرادی چون او علم و دانش بین مسلمانان رونق بسیار پیدا کرده بود. عده ای از افرادی که درباره زندگی جابر بن حیان مطالعه کرده اند، بر این باورند که حیان یکی از مهم ترین شاگردانی بوده است که امام جعفر صادق (ع) او را تربیت کرده است. اگرچه لازم است بگوییم که خود حیان نیز در برخی از نوشته های خود را شاگرد ششمین امام شیعیان معرفی کرده است. در این میان عده ای دیگر از دانشمندان نیز هستند که به طور کلی مخالف این نظریه هستند. آن ها با جدیت می گویند که این نظریه درست نیست. عده دیگری از عالمان نیز در این باره مطمئن نیستند و اظهار نظری نمی کنند. جابر بن حیان در طول حیاتش در حوزه های مختلفی از جمله اخترشناسی، فیزیک، نجوم، کیمیاگری و فلسفه فعالیت می کرد. در تمام این زمینه ها دستاوردها و موفقیت های بزرگ و ارزشمندی به نام حیان به ثبت رسیده است. این دانشمند بزرگ ظاهرا تا زمان خلافت مامون عباسی زنده بود و طبق روایتی در سال ۲۰۰ ق حدود ۹۳ سالگی در شهر طوس در حالی که کتاب الرحمة زیر سرش بود از دنیا رفت. شاید این نقل قول چندان درست نباشد زیرا مدفن او در شهر بدره در ایلام قرار دارد.